

IDÉ & KRITIK

När USA nu går till val är det i en värld med nya spelregler. Det stora landet i väst är inte längre ett politiskt och ekonomiskt ideal. Kay Glans rapporterar om ett politiskt paradigmskifte.

Vakna vänstern, ni har vunnit!

JAG INTERVJUADE Robert Kagan 2003. Han hade med boken "Om paradiset och makten" blivit en uppmärksam uttolkare av den amerikanska supermaktens självförståelse. Då föreföll ingenting kunna rubba USA:s hegemoniska ställning. Jag påpekade att vi ändå kunde vara ganska säkra på att framtiden inte skulle följa de rätta linjer vi drog från nuet – något överraskar alltid. Han höll i princip med – "något händer" – men kom likväl inte på något som skulle kunna rubba den amerikanska dominansen.

Fem år senare har något hänt. Den amerikanska militärmaktens begränsningar har synliggjorts. Medan USA fokuserade på kriget mot terrorn har Kina relativt ostört kunnat konsolidera sin position i vad som allt tydligare avtecknar sig som en flerpolig världsordning.

Något har också *inte* hänt. I sin essä "The End of History?" hävdade statsvetaren Francis Fukuyama 1989 att det inte längre fanns några rivaler till det demokratiska kapitalistiska samhället och att alla länder skulle konvergera mot detta system. Detta har blivit en spridd uppfattning, som upprepats i snart 20 år. Under tiden har den kinesiska ekonomin gått framåt med stormsteg, men kommunistpartiet har behållit sitt grepp. Ryssland har blivit starkare och mer auktoritärt.

Kagans nya bok "The Return of History and the End of Dreams" är en till stora delar befogad uppgörelse med "fukuyamaismen". I stället för en konvergens har

”

I Kina talas allt oftare om att man inte bör efterlikna väst utan utveckla en egen modell.”

vi fått en stormaktsrivalitet som för tankarna till tiden före första världskriget. Kina och Ryssland kommer att förbli auktoritära inom överskådlig framtid. Globalisering dämpar inte nationalism, handel inte antagonism.

KAGAN UTESLUTER I OCH FÖR SIG inte att ekonomisk utveckling leder till demokrati, men det tar i så fall längre tid än man hoppats. Han erinrar vad man säger om Tyskland: det började moderniseras i slutet av 1800-talet och var en stabil demokrati 60 år senare. Problemet är ju allt som händer däremellan.

Det ligger i stormakternas natur att konkurrera och försöka utvidga sitt inflytande, säger Kagan; i stället för att odla illusioner måste de demokratiska staterna sluta sig samman och bilda front mot de

auktoritära stormakterna. Men han förbiser att en påtaglig risk med ett sådant projekt – utöver att åtskilliga demokratier inte vill vara med – är att det blir en självuppfyllande profetia. Slår vi dogmatiskt fast att Kina och Ryssland kommer att förbli auktoritära, ökar sannolikheten för att de blir det.

USA:s ställning som ledare för världens demokratier är heller inte oanfäktad. Den rådande krisen innebär inte bara att USA:s ekonomiska makt reduceras, utan också att den anglosaxiska kapitalismen förlorar sin ställning som ledstjärna. Det har funnits en utbredd föreställning att andra länder skulle tvingas ta efter dess svagare reglering, större inkomstskillnader och mindre välfärdsstat. Det blir svårare att anförda detta som ideal, nu när den amerikanska staten massivt griper in för att rädda den finansiella sektorn och när inkomstskillnaderna håller på att förlora sin legitimitet också i USA.

En omvärdering av relationen mellan stat och marknad har varit på väg ett tag, inte minst föranledd av utvecklingen i Kina. För tio år sedan var de statliga företagen där i djup kris, i dag är flera av dem framgångsrika globala aktörer.

I SIN NYUTKOMNA BOK "Capitalism with Chinese Characteristics. Entrepreneurship and the State" hävdar Yasheng Huang, professor vid MIT, att man har överskattat entreprenörskapets betydelse i Kina. Staten har haft en drivande roll och den har blivit alltmer påtaglig. Det inspirerar främst ut-

Du annorlunda nya värld: medan USA försvagats av kriget mot terrorismen och finanskrisen har Kina och Ryssland blivit mer dominerande. Det demo-

vecklingsekonomier, men kommer också att påverka synen på staten i väst.

Det är ingen överdrift att påstå att vi befinner oss i ett politiskt paradigmskifte. Sedan slutet av 70-talet har avreglering och tillbakakallande av staten varit den dominerande idén, den som andra haft att förhålla sig till. När staten nu är tillbaka på banan, inknyttad av just de marknadskrafter som skulle göra den överflödiga, katalyserar det en generell omprövning av dess roll.

Finanskrisen är inte den enda källan. I boken "Nudge" sammanfattar Richard H Thaler och Cass R Sunstein omfattande beteendevetenskapliga rön för att visa hur dåliga vi är på att utnyttja valmöjligheter. Individerna behöver stöd av en valarkitektur ("choice architecture"), som inte förbjuder men uppmuntrar vissa beteenden, och

där får staten en central roll. Thaler och Sunstein förespråkar en paternalism, låt vara att de betecknar den som frihetlig, eftersom den inte arbetar med tvång. Styrning är det likafullt och den förutsätter att man tar ställning för att vissa beteenden och utfall är önskvärda.

Ett nytt slags förmyndarskap? Nja, här är det oftast inte fråga om interventioner i fredade zoner. Kommersiella intressen påverkar oss redan massivt. Allt nyliberalismen har att säga om detta är att var och en måste få välja själv och det ter sig alltmer som en tanktomhet eller likgiltighet som stilsiter sig till idealism.

I sin sista boxningsmatch knockades Ingemar Johansson men räddades av gonggongen. Löpsedeln har blivit klassisk: "Vakna Ingo! Du vann!" I dag är man frestad att säga: "Vakna

Se tillvaron med andra ögon. Konstfilmen låter saker ta sin tid.

RAPPORT FRÅN HELGENS KONSTFILMSFESTIVAL PÅ CLARION HOTEL

Under åtta långa och rörande konstfilmsminuter betraktar vi en man som iklädd jättestora hörlurar långsamt befriar sin störtgråt till ljudet av ett störtregn. Skeendet är så dröjande att vi själva börjar snyfta. Och skratta. Kanske handlar konststudenten Christofer Längrens film inte om annat än just befinnandet? Eller om maskuliniteten som bara kan falla tårar med hightech i öronen?

Filmen ovan var bara en av de drygt 120 konstfilmer som under helgen visades på "Moving – Clarion art festival" på Clarion Hotel i Stockholm. För andra gången samlades landets konsthögskolor till stor konstfilmsfestival, nu i sällskap med konstakademierna i Norge och på Island och med Kungliga Konsthögskolan i Stockholm som värd. Förra gången, 2004, var motot "Det här är inte film".

Vad gör konstfilmen som inte spelfilmen gör? Konstfilmen låter saker ta sin tid: kyssarna och rak-

Stillbilder från "Let me tell you about the rain" av Christofer Längren och "Aktion nr 110" av Per-Arne Sträng.

ningen, second life-avatarens människosyn, Storbritanniens raspolitik och det privata minnet av den stängda dörren. Att *vänta* blir här en antikonsumentisk motståndsetetik.

UTAN KOMMERSIELLA hänsyn tar sig konstfilmen rätt att lösa upp spel-

filmens linjära dramaturgi, låta tillstånd gå före händelseförlopp och de inre föreställningarna lägga sig framför den yttre handlingen – samt fritt blanda dokumentär, fiktion och animation.

I Guido Pierris loop om förortskillen som drar ut i skogen för att klå upp en orientalisk matta med

en islamiskmönstrad mattpiska ryms både performance, foto, film och installation.

Konstfilmens kritik av vårt kulturella seende är obarmhärtig och dräplig. När Per-Arne Sträng försöker filma världen utan exotiska inslag återstår i Hanoi ingenting annat än en brödskiva. När Camilla Haukedal i sin fiktiva spelfilm går i frågeclinch med konstöraket Joseph Beuys svarar han mekaniskt: "En hare". I loungen tar Rut Karin Zettergren kontroll över tekniketiken och klär sin teveonitor i mönstrade tyger. För att ge plats åt videoverket. Där fortsätter konstfilmsrörelsen "Moving".

JESSICA KEMPE
kulturdebatt@dn.se

FOTO: SWEDWATCH, PAUL HANSEN, RICHARD DREW, MANDEL NGAN, ALEXEI NIKOLSKIY

kratiska, kapitalistiska systemet är inte längre den självklara vinnaren.

vänstern, ni har vunnit!" Mycket pekar på att vi är på väg in i en ny vänstervåg: förtroendet för marknadslösningar har minskat, missnöjet med den ojämlika fördelningen av välståndet växer.

ÄNDÅ ÄR INTE vänstern särskilt alert. En orsak är väl att man liksom Ingo fortfarande är groggy efter att ha blivit golvad. En stor del av vänsterns nyare idéflora har varit anpassning till idén om marknadens primat.

I stället för att försöka gestalta samhället har man gjort motstånd mot ett abstrakt Imperium och påstått sig bedriva lågintensivt gerillakrig i periferin. I synnerhet en akademisk vänster verkar ha funnit sig väl till rätta i denna marginal; den största risken man tar om man gör uppror i en läsesal är att bibliotekarien hyschar.

Bidragande till handfallenheten är också att vänstern är så inskjuten på att kritisera den europeiska traditionen att man har svårt att varsebli skiftet som är på väg. De som känt sig kvävda av eurocentrism kan väl andas ut nu när världens tyngdpunkt förflyttas mot Asien. Man skall som bekant vara försiktig med vad man önskar sig eftersom det kan bli verklighet.

Andra kulturer har också repressiva komponenter och det finns inte alltid lika starka motvikt till dem som i den europeiska traditionen. I Kina talas allt oftare om att man inte bör efterlikna väst utan utveckla en egen modell, baserad på den konfucianska traditionen. Det kan föda konservatism och nationalism också i väst.

Genom sitt förkastande av upplysningens universalism har vänstern gjort sig försvarslös mot en

Historiens återkomst

Länge framstod kapitalistisk demokrati som världens vinnande koncept. Historien tycktes ha nått sin slutstation, som statsvetaren Francis Fukuyama hävdade i sin berömda essä "The End of History?" (1989). Men världens utveckling – och idédebatten – har vänt. Flera nya böcker tyder på ett skifte. Till de viktigare hör "The Return of History and the End of Dreams" (2008) av Robert Kagan, "Capitalism with Chinese Characteristics. Entrepreneurship and the State" (2008) av Yasheng Huang och "Nudge. Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness" (2008) av Richard H Thaler och Cass R Sunstein.

sådan utveckling. Att prisa det partikulära var relativt ofarligt så länge världen, driven av ekonomi och teknik, expanderade och växte samman.

Om globaliseringen nu bromsas upp eller rent av går tillbaka, som den har gjort tidigare i historien, får anti-universalismen andra konsekvenser. Nationen blir ännu mer central som aktör och arena för utjämningspolitik om internationaliseringen ter sig destabiliserande och hotfull.

DET BEHÖVER INTE bli det vi vanligtvis menar med vänster som visar sig skickligast på att fånga upp oron, utan i stället nationella socialismer, som kombinerar kollektiva avgränsningar med utjämningspolitik. Nationella socialismer måste inte nödvändigtvis vara etnocentriska eller rasistiska, men risken för det är överhängande.

Hitlers nationalsocialism var en mycket extrem variant, intimt förknippad med första världskrigets urkatastrof – men det kan vara värt att minnas att det var just en nationell socialism som tog initiativet under mellankrigstiden. Även då tedde sig både socialism och kapitalism diskrediterade i stora gruppers ögon. Historien upprepar sig inte men den rimmar, som Mark Twain sade.

KAY GLANS

Kay Glans är verksam inom det europeiska forskarnätverket Glasshouse Forum kulturdebatt@dn.se

Det "vänliga men självsäkra" typsnittet Gotham pryder Barack Obamas valaffischer. FOTO: EMMANUEL DUNAND

En bokstav säger så mycket.

Obama har typsnittet på sin sida.

ÄVEN OM USA:S tyngdlyftare rösttar republikanskt efter Arnold Schwarzeneggers kommentarer om Barack Obamas klena benstomme i förra veckan, så kan den demokratiska utmanaren räkna med ett massivt stöd från landets grafiska formgivare.

På sajter som "Design for Obama" och "Obama art report" hyllas Obama som en visionär ledare. Inte bara för att han uttrycker sitt budskap i enkla, affschmässiga slagord som "Hope" och "Change" – utan framför allt för att han använder ett nytt, trendigt typsnitt.

Medan republikanen John McCain baserar sitt kampanjmaterial på det tyska 50-talstypsnittet Optima har Obamas rådgivare valt det amerikanska typsnittet Gotham från år 2001.

Optima används i dag framför allt till skönhetsprodukter och läkemedel. Gotham, däremot, har fått epitetet 2008 års typsnitt och jämförs med en välskuren Armani-kostym.

FORMGIVAREN Tobias Frere-Jones egen beskrivning av typsnittets kvaliteter låter sig lätt överföras på den unge presidentkandidaten: "Vänligt, men inte folkligt, självsäkert utan att vara stöddigt."

Enligt samma logik beskriver LA Times McCains kampanjtypsnitt

som "klassiskt, udda, elitistiskt och lite gammaldags". I New York Times hyllar varumärkesexperten Brian Collins Obamas formmässiga fingertoppskänsla: "Senator Obama är känd för sin vältalighet, så det är ingen överraskning att en så språkligt begåvad person förstår typografins styrka och hur den kan ge liv åt hans ord."

Typsnittet Gotham ritades ursprungligen åt det manliga magasinet GQ och har ett tydligt, urbant uttryck. Inspirationen hittade Tobias Frere-Jones i New Yorks gatumiljö, där han fotograferade av gamla gatuskyltar, fasadtexter, neonrör och handmålade plakat.

RESULTATET ÄR ett lätt nostalgiskt, maskulint, men samtidigt varmt typsnitt som ekar av 30-talets rätlinjigt modernistiska formgivning. Tankarna går framför allt till president Teddy Roosevelts WPA (Work Projects Administration), ett projekt under depressionsåren där arbetslösa konstnärer och formgivare fick offentliga uppdrag i samhällets tjänst.

Det är säkert ingen slump att samma estetik dyker upp denna kalla börshöst. Återstår att se hur president Obama ska visa formbranschen sin tacksamhet efter valet.

BO MADESTRAND kulturdebatt@dn.se

Kvävande välvilja mot ockupanter

Det ockuperas hus i Lund igen. Det känns som om det var evigheter sedan senast. Ett 20-tal unga människor har i protest mot bostadsbristen flyttat in i en funkisvilla, som stått tom i tre år. Polisen har besökt dem, men ingen avhysning har skett.

Däremot har förvaltarna, stans kommunala bostadsbolag, varit där för att kontrollera elsäkerheten. Det vore inte bra om unga fingrar kom i kontakt med trasiga stickkontakter. I en kommentar i Sydsvenskan kallade Eskil Fagerström metoden för "kommunal jujitsu" – man oskadliggör sin motståndare genom att

"Kommunal jujitsu". vända hennes egen kraft mot henne själv. "Lund är ett riktigt usest ställe för den som är ung, arg och vill göra revolt. Visa en gnista av frihetslängtan och revolt och ut rullas en stor, tung, fuktig filt av kvävande välvilja." Alltså: ingen av maktavarna går ut och agerar arg motståndare. Ingen ställer upp på att vara symbol för etablissemang. De bara låter bli att bygga billiga hyresrätter. Och ömmar om stickkontakter. I postrevoltens tid. NINA BJÖRK

Nu har vår mörkaste dramatiker tagit oss till vad som väl ändå måste vara sista utposten i helvetet på jorden."

Malin Krutmeijer i Aftonbladet (3/11) om två uppsättningar av Lars Norén. Nu vet vi vad vi ska pigga upp oss med i detta krisernas novembermörker.

Se även recension på sidan 10.

DN.BOK

Med sin bok "Klosterträdgården" är Lena Israelsson nominerad till Augustipriset i fackboksklassen.

"Under Lena Israelssons resa i tid och rum blir blomsterälskaren fascinerad av klostrens livsrytm, och den historiskt sinnade kan komma att upptäcka sina gröna fingrar", löd juryns motivering.

På vår sajt DN Bok tipsar hon om några vackra klosterträdgårdar man inte bör missa.

Välkomna in på DN.se/bok »